

DE DORDTENAAR PHILIPPE DIODATI (1686-1734)

Herman A. van Duinen

In de Grote- of Onze-Lieve-Vrouwekerk van Dordrecht bevindt zich een gouden Avondmaalstel en een koperen koorhek, afkomstig uit een legaat van de uit deze stad afkomstige Philippe Diodati. Wie was deze Dordtenaar met een Italiaanse achternaam?

Het geslacht Diodati

Philippe Diodati is een verre nakomeling uit het geslacht Diodati, een van de oudste en aanzienlijkste adellijke geslachten van Italië en woonachtig in de stad Lucca. Vijf geslachten terug werd op 17 september 1541 zijn betovergrootvader Carlo geboren. Op dat moment waren paus Paulus III (*afb. 1 links*) en keizer Karel V (*afb. 2 links*) in Lucca aanwezig om een algemeen concilie voor te bereiden in verband met de godsdienstgeschillen in Duitsland. Het jongetje werd ten doop gehouden door de keizer en gedoopt door de paus. Bij de doop ontving hij de naam Carlo,

vernoemd naar zijn peetvader, Karel V. De keizer schonk de kleine Carlo een deel uit het keizerlijk wapen: een gouden leeuw op een rood veld met drie liggende blokjes op een gouden veld.

Carlo legde zich in Lyon toe op de handel. Hier kwam hij in aanraking met calvinistische predikanten en nam hij de nieuwe leer aan. In de loop van 1572 verspreidde zich een golf van geweld over heel Frankrijk, waarbij naar schatting 20.000 protestanten de dood vonden. Carlo Diodati wist de dans te ontspringen en vluchtte naar de stad Genève. Hier trad de ruim 30-jarige Carlo in het huwelijk met Flaminia Miqueli, die in het kraambed stierf. Zijn tweede vrouw, Maria Meij, schonk hem drie dochters en vier zonen, onder wie zoon Jean, geboren op 1 juni 1576.

Jean Diodati, afgevaardigde naar de Dordtse Synode 1618-1619

Jean Diodati (*afb. rechts*) was de betovergrootvader van Philippe. Op 21-jarige leeftijd werd hij in Genève hoogleraar in de Hebreeuwse taal. In 1605 volgde hij Theodorus Beza (1519-1605) op als hoogleraar theologie.

Al in een vroeg stadium was men in Genève op de hoogte van de theologische twisten die ontstaan waren in de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden door het optreden van de hoogleraar in de theologie Arminius en zijn geestverwanten, de remonstranten. De hoogleraren in Genève, onder wie Diodati voelden zich er, als rasechte calvinisten, direct bij betrokken. Zij aarzelden dan ook geen moment toen hen vanuit Holland het verzoek bereikte een delegatie theologen naar Dordrecht te sturen met de bedoeling de synode die daar zou gehouden worden, bij te wonen en mee te doen in het beraadslagen en het nemen van besluiten. Samen met Theodore Tronchin werd Diodati door de stad Genève afgevaardigd naar Dordrecht. Hier logeerde hij bij de Waalse predikant Daniel de la Vigne.

Op de synode heeft Diodati een belangrijke rol gespeeld. Hij was regelrecht betrokken bij het opstellen van de *Canones of Dordtse Leerregels* waarin de gevoelens van remonstranten werden afgewezen en de authentieke gereformeerde leer werd verwoord. Diodati genoot in heel het land groot aanzien, vooral Prins Maurits was zeer met hem ingenomen. Hij bood hem tevergeefs een leerstoel in Nederland aan. Teruggekeerd in Genève overleed hij 3 oktober 1649 en werd begraven in de Sint-Pieterskerk aldaar. Uit zijn huwelijk met Magdalena Barlamaqui werden vier dochters en vijf zonen geboren.

De Dordtse familie Diodati

Dat Holland vruchtbare grond was voor de Diodati's blijkt uit de komst van enkele nazaten van Jean Diodati. Kleinzoon Jean, vernoemd naar zijn grootvader, werd 28 juli 1658 geboren in Leiden en kwam in Dordrecht terecht, waar hij opgeleid werd voor de koophandel. 2 april 1680 trad hij in het huwelijk met Aldegonda, dochter van Salomon Trouwers en Maria Turken. Aldegonda schonk hem negen kinderen, onder wie **Philippe**, geboren te Dordrecht 19 september 1686.

Jean Diodati kocht in 1686 een huis in de Wijnstraat: 24-9-1686: *Johan Vervoordt, luitenant-militair, als getrouwd hebbende Adriana Reyens, en Johan van der Hoop notaris en procureur als proc.v. Adriana Reijens, verkopen voor fl. 5.700 aan Johan Diodati, koopman: een huis en erf in de Wijnstraat omtrent het Groothoofd, strekkende achter tot de Nieuwe Haven; belend: Simon de Vries, brouwer inden Swaen (voorheen De Beer), aan de ene, en Lowijs vander Putten, aan de andere zijde.*¹ Het huis stond halverwege de Schrijversstraat en het Groothoofd.

In 1697 werd Jean Diodati door de Bewindhebbers van de V.O.C. 'ter Camere Seventhien' aangesteld tot Independent fiscaal in Suratte, een locatie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie aan de noordwestkust van India (*afb. boven*). Mei 1697 vertrok het hele gezin met het schip 'Oosterwijk' vanuit Dordrecht naar Suratte. Hier verwierf hij aanzienlijke rijkdommen en stierf 16 juni 1711.

Het legaat van Philippe Diodati (1686-1734)

Over Philippe is weinig bekend. Als 11-jarige vertrok hij met zijn ouders naar Suratte. Hier werd hij opgeleid tot koopman en werd eerste administrateur van het graanmagazijn van de VOC te Batavia.

¹ SAD 9, ORA 794, fol. 104. Met dank aan Kitty Romer-Hurkmans.

Philippe, die een vermogen had vergaard, stelde 26 januari 1733 – *sijnde gesont van lichaam, sijn verstant, memorie en uyt spraak wel hebbende en gebruijkende* - zijn testament op. Het testament was verzegeld met zeven zegels in rode lak. In het testament verklaarde ‘Philip Diodati van Dordregt’,

‘Overdagt hebbende de onsekerhijt der uure van mijn dood, en de verschijden en onverwagte toevallen, die de menschen overkomen, en voornamelijk de bejaerden, soo heb ik goetgevonden, na mij alvoorens aen God mijnen hemelschen vader bevoolen en vergeevinge van alle mijne sonden versogt te hebben, te disponeeren van die goederen, die ’t hem behaagd heeft mij te verleenen’.

Volgens de wil van Philippe Diodati kwam zijn hele vermogen – soo roerende als onroerende – ten goede aan zijn zuster *Vrouwe Johanna Aldegonda Diodati, Gemalinne van Dedele Agtb: Heer M’ Johan Francois de Witte van Schooten, raad Ordinaires van neederlants India*. Wel moest Johanna Aldegonda volgens testament onder meer de volgende legaten uitkeren:

Aan de armen der steede Dordregt eene somma van vijffhonderd Rijxdaelders eens, sonder meer.

Aan de armen der steede Leijden eene somma van vijftig Rijxdaelders eens, sonder meer.

Aan de armen der steede Middelburg eene somma van vijftig Rijxdaelders eens, sonder meer.

Aan de armen der steede Batavia eene somma van vijftig Rijxdaelders eens, sonder meer.

Aan de groote kerke ter steede Dordregt vijftien duizend Rijxdaelders waervoor ik aen de weledele groot agtb: heeren Burgemeesteren en regeerders van voorschreeve geboortestadt ootmoedig versoeke, dat ter ordere van Haar Ed: groot agtb: gemaakt moogen werden, goude schootels en Beekers, tot het uytdeelen van des Heren Heijlig avondmaal in gemelde Groote kerke.

Aan vier en twintig dragers die er sullen moeten versogt worden om mij te dragen ieder vijftien enkele gouden Ducaten eens, sonder meer, die in ’t sterfhuijs, nadat sij mij ten grave sullen hebben gebragt in plaatse van een tractement, ’t geen ik niet versta dat gegeven wordt, sullen moeten affgelangt (= uitgereikt) worden.

Diaconiezegel van de stad Dordrecht

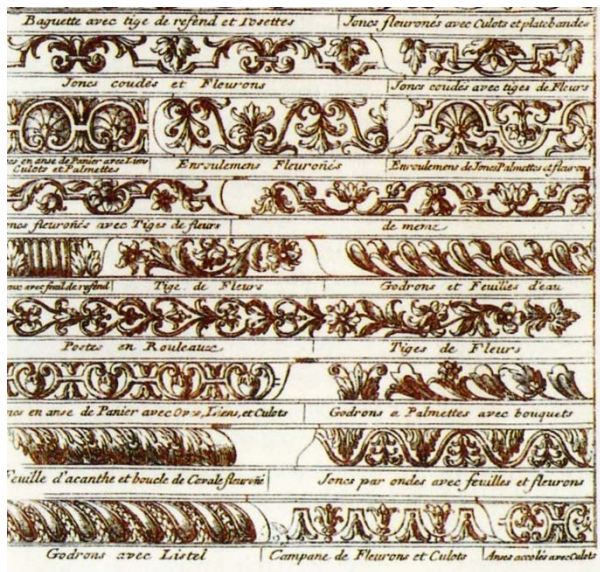
De kerkenraadsnotulen van 17 december 1733 vermelden nog dat Philippe Diodati, *erfgenaam van ‘juff’ Isabella Cornelia Diodati, gewoont hebbende in Oostindien eene somma van vierhondert Rijksdaelders* per wisselbrief had overgemaakt aan de kerk te Dordrecht. Philippe Diodati is waarschijnlijk kinderloos in Batavia overleden in januari of begin februari 1734. Het testament werd 17 februari 1734 op verzoek van zijn zwager, mr. De Witte van Schooten, geopend door notaris Pieter Maiden:

‘... hebbe ik Pieter Maiden, notaris publicq bij den Edelen hove van Hollant en de edele hooge regeeringe van neederlands India geadmitteerd, op Batavia resideerende, ten presentie van de nagenoemde Getuijgen [...] seker besloten testament sijnde met seeven seegelen in rooden lakke gedrukt, die nog alle ongeschonden waren verseegelt, met versoeck hetselve te oopenen en aan sijn weledele voor te leesen’.

Mr. Johan Francois de Witte van Schooten, gehuwd met Johanna Aldegonda Diodati, de zuster van Philippe, was Raad van Indië geweest, president van *het eerwaarde Collegie van heeren heemraden der Batavische Ommelanden* en admiraal over 24 schepen. Hij keerde naar Nederland terug met een fortuin van circa 900.000 gulden en vestigde zich in Den Haag.

Het gouden Avondmaalservies

Het legaat van 15.000 rijksdaalders (37.425 Hollandse guldens en 10 stuivers) was met *blijdschap en dankbaarheid* aanvaard. Het bedrag werd volgens de wens van de overledene bestemd tot het bekostigen van een gouden Avondmaalservies.

Links: pagina met 'frises et ornements de panneaux' uitgebracht door de Parijse zilversmid Alexis Loir (1640-1713) en lang als voorbeeldboek gebruikt.

Naar een ontwerp van de goudsmid Dirk Wor vervaardigde deze vier gouden bekers, één grote en twee kleine schalen. Toch was er nog een flink bedrag over, waarvan nog twee zilveren serviezen werden gemaakt. Aan de zwager van Philippe Diodati, De Witte van Schooten, schreven 'Burgemeesters en Regeerders der Stad Dordrecht' het volgende:

'Het gouden Servies is soo uytvoerig in groote en swaarte van proportie voltrocken, als tot het heylig gebruik ter communie noodig en dienstig is. Bovendien zoo hebben wij met voorgaande preallable (= voorafgaande) kennisse van UE Gestr van de overige Gelden van UE Heer Broeder zal' nog twee silvere serviesen na het model van het goude doen vervaardigen, het eene tot gebruik van de Augustyne, het andere ten dienste van de Nieuwekerk deser stad, gelijk dan ook op Zondag den 1e dezer voor de eerste maal bij de bediening van 't Heylig avondmaal gebruik van de respectieve servisen in Dordrechts Gemeente gemaakt is'.

De dag na de eerste ingebruikname van het servies werd 2 januari 1738 beschreven hoe het servies diende te worden bewaard: ²

Ordre en Reglement geformeert bij de Edel groot Achtbare Heeren Borgemeesteren der stad Dordregt, wegens de methode van gebruik van goude en silvere servisen ten dienste van de kerken dezer stad bij de bediening van het Heijlig Avontmaal. Het goude en de silvere servisen zullen ijder separaat gelegd werden in een valiesje off koffertie, die daartoe gemaakt, en onderschijdelijk geteekent zijn tot wat kerk ijder behoort. Die valiesjes off kofferties zullen bewaard worden ter Thesaurie en geplaatst in een kast die daartoe insgelijks is geappropriëert. (= geplaatst)

Tot ijder valiesje off koffertie zullen dienen twee sleutels die zullen berusten ter Camere van Heeren Burgemeesteren van ijder valies en affgehaalt worden met de sleutel van de kast nader te melden. De sleutel van de kast daar de valiesjes off koffertie in geplaatst zullen worden zal mede berusten ter Camere van Heeren Borgemeesteren, en van daar donderdags voor de hoogtijd tussen 11 en 12 uren werden affgehaalt door de commis off klercq der Thesaurie, die des Maandags tussen 11 en 12 uren na dat de servisen alle weder zullen zijn opgeslooten in de voornoemde kast, denselven sleutel en drij klijnder sleutelties weder zal brengen ter Kamere van Heeren Burgemeesteren met het Biljet dat telkens zal uijtgegeven worden om de servisen te laten volgen.

Het goude servies zal door een bode in de kast van de Groote Kerk in der tijd moeten werden affgehaalt des sonndags voormiddags met het tweede geluy, wanneer de silvere serviezen ook zullen werden affgehaalt door de kosters van de twee andre kerken met haar bedienden en gedraagen na de respectelijcke kerken door de kosters off derselver bedienden.

De bode zal uijt handen van de commis der Thesaurie vernemen den sleutel van het koffertie of valiesje en bij continuatie onder het oog houden het goud servies, en naar het gebruik van dien besorgen dat het selve wel suiwer gedroogt en affgeveegt worde met een schoon servet off seekre lap en na de kerkdienst aanstonts op de selve wijze weder gebragt ter plaatze daar vandaan gehaalt is.

De sleutelties der valiesjes van de silvere serviezen zullen aan de kosters off kosterinnen der andere kerken door de commis ter Thesaurie worden overgegeven, en zullen de silvere serviezen blijven berusten bij de kosters of kosterinnen der respective andre kerken tot dat de tweede sonndagh het nagtmaal zal zijn uijtgedeelt, zullende deselve serviezen insgelijks wel sorgvuldig moeten gereijnigt worden, gelijk in het reguart van het goude is geordonneert, en insgelijks s'maandags zijnde daags daar aan ten elff uren gebragt ter plaatze daarvandaan gehaalt zijn, en zullen deselve costers off costerinnen voor de verantwoording en reijniging der silver serviezen responsabil zijn.

Aldus geresolveert en naar gedane resumtie bij de edel groot Achtbare Heeren ter Camer ten Belejden. Gearresteert binnen Dordregt den 2 januari 1738.

Kosteres mevr. Van der Hum.

² SAD3 inv. 849 f 171 - uit: Achter de Blauwpoort, bulletin 14, september 2006.

Naast het gouden Avondmaalservies bezit de kerk ook nog een gouden schenkan, een gouden doopbekken, twee zilveren schenkkannen en twee zilveren doopbekkens, eveneens vervaardigd door Dirk Wor. Dit geheel was bekostigd uit een legaat van de in 1744 overleden Dordtse apotheker mr. Mattheus Coddaeus (1680-1744), een spaarzaam man, die zich nauwelijks het nodige gunde.

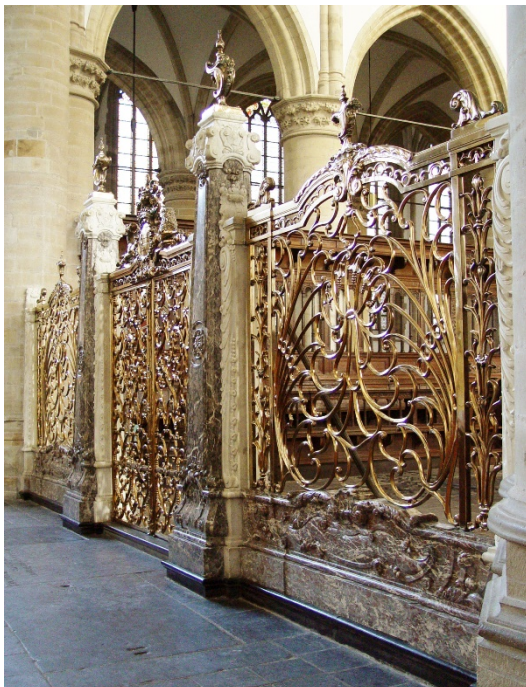
Een 'kooper heck'

Nadat alle kosten (22.340 gulden) voor het maken van de serviezen waren betaald, bleek er nog een bedrag van 15.085 gulden uit het legaat van Diodati beschikbaar te zijn. In een vergadering van burgemeesters en kerkmeesters in de Grote Kerk op vrijdag 8 maart 1737 werd het volgende voorstel gedaan:

'Ter vergadering voorgedrage zijnde door d'Heer presiderende borgermr Govert van Slingelandt datter zekere somma van penn. Zoude komen over te schieten van 't legaat, 't welck door d'Heer Deodatie aan de Groottekerk binnen deze stadt is gemaakt, naer betaeling van de gemaakte gouden schotels en beekers tot bediening van 't Hijlig Avontmael. Voor welcke overschietende penn. Heeren Borgemeesteren geerne zaegen dat gemaakt wier in plaats van het oude heck voor het koor een koper heck met desselfs ornamenten, dewijl zulx zal strecken tot groot cieraet van de zelve kerk'.

Het voorstel van burgemeester Van Slingelandt werd met grote instemming aanvaard. Na berekening van alle kosten voor een nieuw koorhek (17.120 gulden) werden in de eerder genoemde brief van 13 januari 1738 aan mr. De Witte van Schooten de plannen voorgelegd. Op verzoek van zijn echtgenote, Johanna Aldegonda, zus van Philippe, maakte de schilder Aert Schouman in maart 1738 tekeningen van het door Dirk Wor ontworpen en vervaardigde Avondmaalstel en van het in 1737 door Michiel Kalraat ontworpen koorhek. Het tekort op de begroting van circa 2.000 gulden werd door mr. De Witte van Schoten aangevuld.

Aan de heer De Witte van Schooten, die graag een graf in de Grote Kerk wilde hebben, werd een grafkelder aangeboden recht voor het nieuwe koorhek. In dit graf werd in 1758 zijn echtgenote Johanna Aldegonda Diodati begraven.

Deus Dedit (God heeft gegeven).

Het koperen koorhek werd in 1744 voltooid en is vervaardigd in de stijl van die dagen, het rococo. Het koperen hekwerk rust op een geaderd marmeren borstwering met ornamenten. Tussen twee pijlers van wit marmer en roodgeaderd marmer in de vorm van een obelisk (*tapstoelopende pijler*) bevinden zich de koperen toegangsdeuren naar het Hoogkoor. De stijl boven de deuren draagt het wapen van Diodati.

Het gouden Avondmaal- en Doopservies van de Sint-Jacobskerk in Den Haag.

In 1789 werd in Den Haag een gouden Avondmaal- en Doopservies in gebruik genomen, dat bekostigd was uit een legaat van de in Dordrecht geboren Josina Maria de Vriese, douairière (*adellijke weduwe*) van Hendrik Ernst de Bertry, hofraad en resident (*zaakgelastigde*) van zijne koninklijke majesteit van Polen en keurvorst van Saksen.

Donderdag 23 februari 1714 was Josina Maria in de Franse Kerk in Dordrecht in het huwelijk getreden met jonkheer Hendrik Ernst de Bertry uit Amsterdam. De Bertry, overleden in Den Haag in 1744, en Josina Maria de Vriese, eveneens overleden in Den Haag in 1776, werden begraven in de Grote Kerk van Dordrecht. Volgens het testament van Josina Maria de Vriese moest haar omvangrijke kapitaal verdeeld worden tussen *de diaconie van Dordrecht en van Den Haag*.

Een gepolychromeerde groep, vroeger aanwezig aan een der pilaren aan de zuidzijde van het Hoogkoor van de Grote Kerk in Dordrecht, ter herinnering aan het legaat van Hendrik Ernst de Bertry en zijn Weduwe aan de Diaconieën van Dordrecht en Den Haag. Voorstelling: de Dood die een hoorn vol geldstukken uitstort in een buidel, met de wapens der voornoemde steden, vastgehouden door een grijsaard. Het kunstwerk heeft een plaats gekregen in museum Hof van Nederland.

Het testament vermeldde voorts dat twaalf jaar na haar overlijden een gouden Avondmaal- en Doopservies zou moeten worden gemaakt voor de Grote of Sint-Jacobskerk in Den Haag.

Dit servies zou moeten worden gemaakt van massieff goud ter waarde en van gelijke gewigte als gouden beekers en schotels welke in de Grootte Kerk der stad Dordregt gebruykt worden. Ook moest uit het legaat een massieff gouden doopbekken worden gemaakt ter waarde en van gelijk gewicht als het doopbekken is hebbende in de voorgemelde Grootte Kerk der stad Dordregt voornoemt.

Het gouden servies in de kluis

Het Dordtse gouden Avondmaal- en Doopservies is eeuwenlang in gebruik geweest in de Grote Kerk. In de twintigste eeuw werd in de Petrus- en Pauluskapel van de kerk een Lips brandkast geplaatst achter een houten deur, waarin zowel het gouden stel als de twee zilveren stellen werden bewaard. Tijdens een Avondmaalsdienst werd het door de koster op zondagmorgen uit de brandkast gehaald en op de Avondmaaltafel geplaatst.³ Met de sluiting van de Nieuwkerk in 1960 werd een zilveren Avondmaal- en Doopstel overbodig. Dit werd in 1969 aangekocht door het Rijksmuseum in Amsterdam met steun van de Stichting tot Bevordering van de Belangen van het Rijksmuseum (*afb. links*). Het andere zilveren stel wordt nu afwisselend gebruikt door de Grote Kerk en de Augustijnenkerk. Het gouden servies werd bewaard in de kluis van de Algemene Bank Nederland N.V. aan de Spuiboulevard.

Museum Catharijneconvent in Utrecht, museum voor kerkelijke dienst, diende zowel bij Dordrecht als bij Den Haag een verzoek in om de gouden stellen in het museum tentoon te stellen. Dordrecht ging hier niet op in, maar Den Haag gaf wel toestemming. Helaas was dit van korte duur. Het NRC Handelsblad meldde vrijdag 4 mei 1990 het volgende:

Na de restauratie van de Dordtse Grote Kerk van 1984-1987 werd in de Sint-Andriesskapel een met alarm beveiligde Lips brandkast geplaatst, waardoor het nog enig in Nederland overgebleven gouden Avondmaal- en Doopstel permanent tentoongesteld kan worden.

³ Mondelinge mededeling van Kees Doornhein, zoon van de koster in de jaren zestig.